

УДК 711.455

Т.Ф. Панченко, С.В. Шешукова

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ПРИМОРСЬКИХ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОНАХ.

Розвиток туристичної та курортно-рекреаційної галузі у світовому вимірі за офіційними даними характеризується позитивною та сталою динамікою зростання кількості туристів на 5,4 % в рік. Ця прибуткова галузь економіки охоплює цілий спектр об'єктів підприємницької, комерційної та інших видів діяльності щодо надання послуг відпочиваючим.

В країнах ЄС близько 2 млн. малих та середніх підприємств займаються туристичною діяльністю і забезпечують понад третину зовнішніх продажів у різних сферах обслуговування. В Україні, яка за нинішніх умов ще не стала конкурентноспроможною країною на світовому туристичному ринку необхідно забезпечити законодавчу основу для підтримки малого та середнього бізнесу у туристичній сфері з метою надання відпочиваючим високоякісних послуг та ефективної організації системи громадського обслуговування в курортно-рекреаційних зонах, що частково регулюється Законом України „Про курорти”, „Про туризм”, „Про планування та забудову територій”, але вимагає більш дієвого державного протекціонізму.

Головними передумовами розвитку курортно-рекреаційного будівництва взагалі і у приморських районах України зокрема та його найважливішої складової частини – сфери обслуговування є: збільшення матеріальної можливості для проведення відпустки на курортах та в місцях відпочинку різних верств населення; вплив інформаційно-рекламних засобів на зацікавлення відпочиваючих і відповідно на розширення номенклатури різноманітних закладів обслуговування; значні резерви вільного часу в період відпочинку, зміна його структури й змісту; можливість участі відпочиваючих в численних культурно-пізнавальних програмах; на відміну від масових впровадження в практику диференційованих форм обслуговування з врахуванням індивідуальних потреб; розвиток транспорту та підвищення його швидкостей, забезпечення більшої далечини пересування, та можливості вибору об'єктів обслуговування.

Ці об'єктивні чинники суттєво впливають на вирішення багатьох проблем функціонально-планувальної організації системи обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах, які стосуються перш за все організації нових та вдосконалення сформованих видів обслуговування, збільшення обсягів будівництва об'єктів обслуговування на основі розширення їх номенклатури, концентрації і спеціалізації послуг.

Характерною особливістю останніх років порівняно з попередніми є кардинальна зміна структури виїзного організованого туризму, представники якого є одним із найвагоміших споживачів різних послуг. Обсяг потоку в Україну організованих туристів з країн Європи та інших країн далекого зарубіжжя у 2006 році зріс у 1,5 рази з 405,4 тис. до 606,9 тис. осіб. В той же час обсяги внутрішнього туризму в Україні впродовж декількох років зростали помірними темпами: у 2002 – 2003 рр. подорожували, відповідно, 7,2 млн. та 7,6 млн. туристів (приріст становив 4,1% та 5,3 %); у 2003 р. збільшилось також число екскурсантів та відвідувачів музеїв до 20,3 млн. осіб (приріст становив 3,9%).

Зростання туристичних потоків, як правило, зумовлює збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей економіки, стимулюючи їх розвиток та приріст виробництва, а також сприяє розвитку загальної системи громадського обслуговування.

Сучасною проблемою організації громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах є формування упорядкованої системи об'єктів, заснованої на розвитку взаємозв'язків як між підприємствами одного виду обслуговування, так і між підприємствами різних видів, з урахуванням значимості громадських закладів і споруд, специфіки і режиму їх функціонування, а також частоти користування.

При цьому особливе значення надається установам громадського призначення, які виконують центроформуючу роль, мають високий соціальний потенціал, а також вирішують важливі композиційні завдання, тобто зростає роль громадських центрів, що забезпечують найбільш зручне, комплексне та економічне обслуговування.

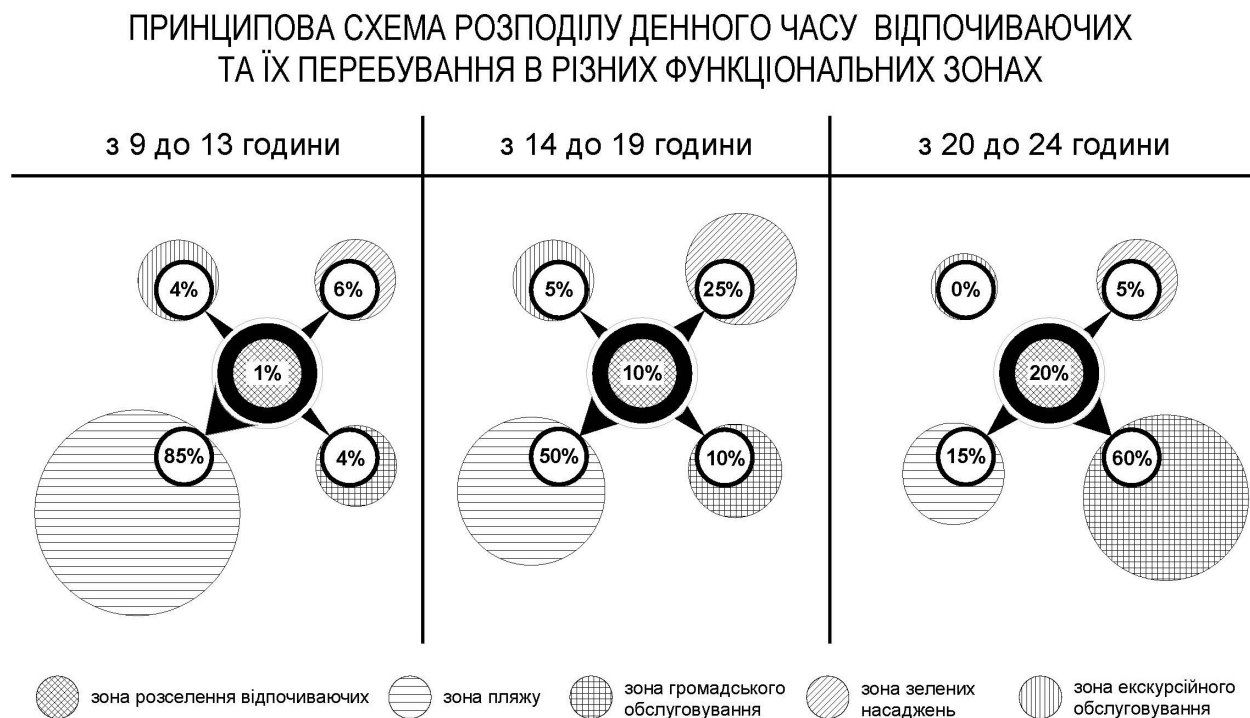
Система громадського обслуговування на курортах повинна враховувати відмінність життєдіяльності відпочиваючих від життєдіяльності міських жителів: це відсутність трудової зайнятості, збільшені можливості вільного часу, потреба змінити ритм і зміст повсякденного життя тощо. Унаслідок цього проблема дефіциту вільного часу для населення в міських умовах на курортах та зонах відпочинку стає *проблемою заповнення значного вільного часу* відпочиваючих, який становить до 50% від загального денного бюджету часу людини.

Визначати потреби відпочиваючих в об'єктах обслуговування тільки через частоту попиту і систематизувати їх в курортно-рекреаційних зонах за ступенями (як у сельбищних зонах) є недостатньо обґрунтованим. Вивчаючи дане питання, можна дійти висновку, що стимулом до відвідування установ культурного, пізнавально-освітнього, розважального призначення відпочиваючими частіше є прагнення до розваги, різноманітності, ніж

практичні потреби. У зв'язку з цим періодичність відвідувань об'єктів обслуговування залежить не від споживчої необхідності, а від ступеня активності тієї або іншої соціально-демографічної групи населення.

Отже, для вирішення проблем містобудівної організації громадського обслуговування на курортах і в зонах відпочинку першочергове значення мають демографічна структура відпочиваючого населення і бюджет його вільного часу з урахуванням специфіки курортного і рекреаційного процесу. (рис. 1,2)

Рис. 1

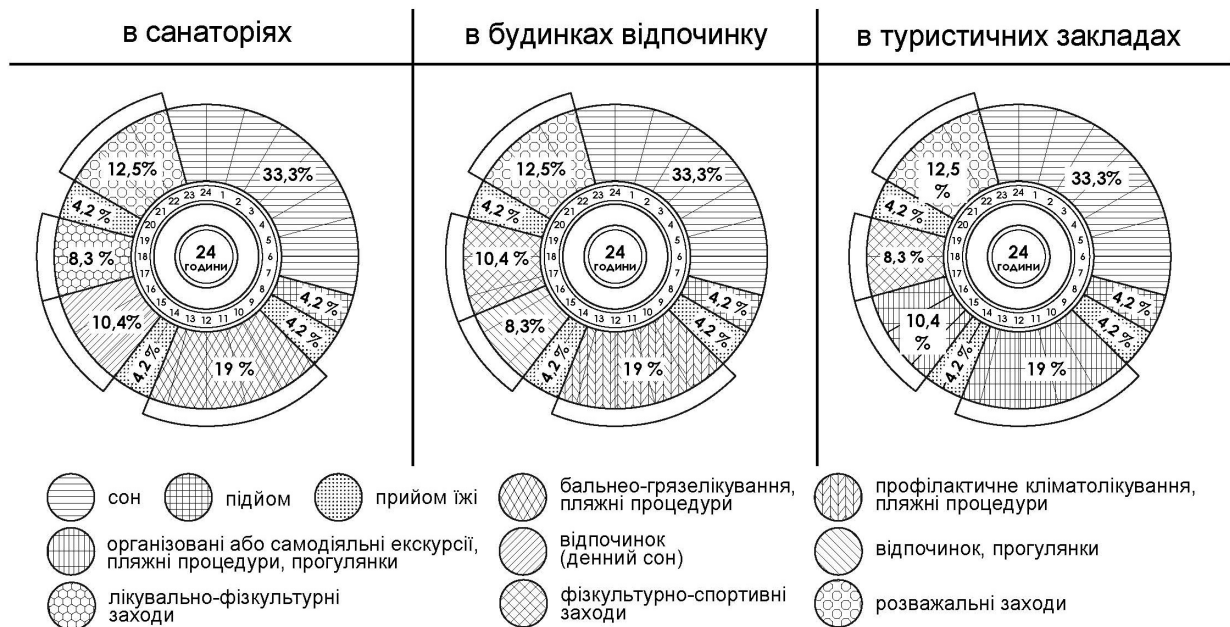

При проектуванні і прогнозуванні розвитку мережі об'єктів обслуговування в межах території курортно-рекреаційної зони не можливо її сформувати як "єдине ціле", а як правило створюється "складна просторова система", що включає кілька взаємозалежних підсистем (споруд, ландшафту, комунікацій тощо).

Сьогодні існуючі заклади обслуговування в курортно-рекреаційних зонах забезпечують переважно необхідні види послуг (лікування, профілактичне обстеження, харчування тощо). Разом з тим, існують допоміжні види послуг, які обов'язково супроводжують процес відпочинку. Це розважальні заклади, екскурсійні програми, об'єкти ексклюзивної торгівлі, підприємства різних видів національної кухні тощо.

Рис. 2

СХЕМИ БЮДЖЕТІВ ЧАСУ РІЗНИХ КОНТИНГЕНТІВ ВІДПОЧИВАЮЧИХ

Враховуючи також містобудівні умови та соціальні особливості розвитку курортів та зон відпочинку в Україні, необхідно визначити *принципово інші підходи до побудови системи об'єктів громадського обслуговування*, формування багатопрофільних центрів, створення нових архітектурних рішень, а саме: диференційований підхід до формування системи об'єктів обслуговування відповідно до запитів різних контингентів відпочиваючих; зручного та рентабельного розташування громадських центрів з урахуванням зростання мобільності відпочиваючих та автомобілізації населення; інтеграції об'єктів обслуговування, враховуючи значні можливості вибору послуг та зростаючий бюджет вільного часу відпочиваючих всіх категорій.

Підсумовуючи, можна сформулювати такі найбільш вагомні *проблеми* громадського обслуговування на приморських курортах і в зонах відпочинку:

- *невідповідність існуючих типів закладів обслуговування* (загальноосвітні клуби, їдальні, бібліотеки тощо) *новим зацікавленням* відпочиваючих (дискотеки, яхт-клуби, кафе-бари, казино тощо);
- *недостатня різноманітність видів занять* (на одного рекреанта забезпечується не більше 3 видів занять за сезон, в свою чергу на курортах Середземномор'я кількість занять складає в середньому 7-8);

- *неефективне функціонування підприємств обслуговування в стаціонарних санаторіях, будинках відпочинку тощо, які використовуються не на повну потужність, як заклади "закритого типу";*
- *стихийне, вибіркоче розміщення закладів обслуговування без врахування специфіки контингенту відпочиваючих та відповідних їх потреб та наявності об'єктів незавершеного будівництва;*
- *переважно комерційна спрямованість новостворених закладів обслуговування, яка не регулюється відповідно до функціональних потреб і не сприяє наповненню програми, необхідної для здійснення курортно-рекреаційного процесу;*
- *недостатність фінансових ресурсів на розвиток інфраструктури курортно-рекреаційних зон, загальнокурортних громадських закладів, на утримання і благоустрій парків, пляжів тощо, низька інвестиційна активність вітчизняних та закордонних забудовників.*

Таким чином, постановка і вирішення задач формування системи громадського обслуговування в курортно-рекреаційних зонах, розташованих на приморських територіях, з урахуванням потреб відпочиваючих у стаціонарних курортно-рекреаційних закладах, короткочасно відпочиваючого місцевого населення, а також населення, що приїжджає на вихідні дні „пік” з інших районів - є *актуальною проблемою*, яка вимагає свого вирішення як на теоретичному, так і проектному рівні.

Слід зазначити, що ця проблема вивчалась протягом багатьох попередніх років. Різні аспекти планування і забудови курортів, зон відпочинку і туризму, загальнокурортних центрів, спеціалізованих комплексів обслуговування відображено у працях Г. Берідзе, Т. Панченко, В. Стаускаса, І. Іонова, А. Курдіані, Т. Устенко, В. Сопілки та інших. Завдання визначення потреб у різних видах обслуговування на курортах досліджувалася багатьма фахівцями Київ-ЗДНІЕП, Діпромiста, КиївНДПi мiстобудування, ОДАБА та інших наукових установ.

Питанням архітектурної типології об'єктів громадського обслуговування присвячено роботи українських вчених В. Абизова, Г. Андріанові, А. Гайдучені, В. Єжова, Л. Ковальського, В. Куцевича, О. Слєпцова, В. Уреньова, О. Чижевського та інших.

Проблеми формування системи закладів обслуговування у містобудуванні, зокрема в курортно-рекреаційних зонах розглянуто в наукових працях Ю. Білоконя, А. Давидова, М. Дьоміна, М. Кушніренко, В. Макухіна, Т. Панченко, І. Родічкіна, І. Фоміна та інших.

З окремих питань розвитку мережі об'єктів обслуговування на курортах, в зонах відпочинку, у приморських містах захищені дисертації В. Глазиріна, В. Ільницького, С. Токарева, О. Макухіна, Р. Тимченко та інші.

Наукові роботи з питань містобудівної курортно-рекреаційної інфраструктури протягом років було опубліковано спеціалістами зарубіжних країн, серед яких – І. Глухаров, П. Еврев, G. Candilis, H. Golden, F. Hall, J.-P. Morelon, G. Turczynowicz та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, які присвячено проектуванню громадських центрів або висвітлюють проблему їх розташування в структурі курортів та рекреаційних зон, тематика ця залишається ще до кінця не вивченою. За останні роки в умовах розвитку ринкової економіки в Україні кардинально змінився функціональний зміст громадських центрів та закладів обслуговування, склад їх споживачів та відвідувачів.

В зв'язку з цим необхідно змінити застарілі погляди на створення інфраструктури обслуговування в приморських зонах, базуючись на наукових дослідженнях, що мають наступні завдання:

- проаналізувати сучасний стан, вітчизняний та зарубіжний досвід, визначити основні проблеми організації громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах;
- визначити головні чинники, які впливають на організацію системи громадського обслуговування (соціальні, містобудівні, функціональні);
- встановити номенклатуру об'єктів громадського обслуговування з урахуванням нових форм культурної діяльності і специфіки приморських курортно-рекреаційних зон;
- сформулювати принципи функціонально-планувальної організації та архітектурно-просторової композиції системи об'єктів громадського обслуговування;
- розробити нормативно-методичні рекомендації для містобудівного проектування систем громадського обслуговування в даних специфічних умовах.

В основу цих наукових досліджень повинна бути закладена гіпотеза, яка передбачає вирішення проблемних питань, що сприятимуть отриманню нових науково-практичних результатів для удосконалення системи громадського обслуговування в приморських курортно-рекреаційних зонах, що спирається на такі ключові позиції:

1. Система громадського обслуговування взагалі і в курортно-рекреаційних зонах зокрема в умовах нових економічних ринкових

взаємовідносин підлягатиме *кардинальній трансформації* з позицій формування її складових за соціально-економічними принципами „попит-пропозиція”, „багатофункціональність та спеціалізація”, „додаткові ексклюзивні послуги”.

2. Вимога створення „конкурентноспроможного обслуговування” по відношенню до західних аналогів вимагатиме *значного розширення та оновлення номенклатури об’єктів обслуговування* для формування висококомфортного середовища відпочинку для різних категорій населення.
3. В сучасних умовах некерованого курортно-рекреаційного будівництва на приморських територіях, освоєння земельних ділянок у прибережній смузі не за цільовим призначенням *необхідно здійснити перехід від стихійного вибіркового та випадкового розміщення закладів обслуговування до „упорядкованої системи з гнучкою, динамічною структурою”*.
4. Враховуючи унікальні ландшафтно-природні ресурси приморських територій, які самі по собі є об’єктом рекреаційно-пізнавального туризму, *система громадського обслуговування повинна включати не тільки об’єкти будівництва, але й території для короткочасного відпочинку, для автотуристів тощо та комплексно формувати середовище „пляж – об’єкт обслуговування - паркова зона”*.

Практичне значення наукових результатів дослідження полягатиме в можливості використання методів, розрахунків, нормативних показників, нової номенклатури об’єктів в практиці містобудівного проектування, в нормативно-методичній літературі, в учбовому процесі при підготовці спеціалістів в галузі містобудування; соціально-економічне значення очікуваних результатів полягатиме у створенні передумов для більш ефективного використання курортно-рекреаційних приморських територій для відпочинку вітчизняних та іноземних туристів, підвищенні розвитку стандартів об’єктів обслуговування, у впровадженні в практику інноваційних структур системи громадського обслуговування, що значно підвищують рівень національного прибутку від цієї галузі.

Література

1. Закон України “Про курорти” від 15.09.1995 р., рег. №325/95-ВР.
2. Закон України “Про туризм” від 5.10.2000 р., рег. №2026-ІІІ.
3. Курорты. Энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1983.
4. Містобудування. Довідник проектувальника / За ред. Т.Ф. Панченко. – Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.

5. Панченко Т.Ф. Планировочная организация общественных центров в курортно- рекреационных зонах. - М.: ЦИТИ Госгражданстроя СССР, 1992. – 36 с.
6. Рекомендации по формированию общественных центров курортов. – М.: Стройиздат, 1985. – 64 с.
7. Лукьянова Л. Г., Цыбух В. И. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие / Под общ. ред. В. К. Федорченко. - К.: Вища шк., 2004. - 346 с; ил.

Анотація

В статті розглянуті основні сучасні проблеми організації громадського обслуговування в курортно-рекреаційних приморських зонах України, надано обґрунтування доцільності дослідження даної теми і запропоновані можливі напрямки вирішення проблеми.

Аннотация

В статье рассмотрены основные современные проблемы организации общественного обслуживания в курортно-рекреационных приморских зонах Украины, дано обоснование необходимости исследования данной темы и предложены возможные направления решения проблемы.